

Az élveteg forradalmár

könyv

Egy héttel Nagy Imre és társai újratemetése előtt, 1989 júniusában Lupa szigetére lép regényünk rezonőr-szereplője. A rezonőrt Erzsébetnek hívják, külföldön élő magyar újságíró, interjúra készül a szigeten egy Borsi nevű íróval, az interjút a Times Literary Supplementnek szánja. Olyan olvasóknak, akik mit sem tudnak Borsiról és Magyarországról, ezek azonban ismeretlenül is érdekesek akkor: az ország (meg az egész régió) hamarosan rendszert vált, Borsiban pedig tetten érhető a váltás szorgalmazóinak egyike. Történelem készül, Borsiban ez in statu nascendi megragadható.

Borsi természetesen **Eörsi**, Erzsébet kitalált szereplő is lehet, s miért ne, hiszen regényről van szó, vagy a szerző definíciója szerint „önéletrajzi ihletésű fikcióról”. Mondhatná **Eörsi** direktben is, a regény Borsija azonban szabadabb, el-elrugaszkodhat a földhözragadt tényektől, Erzsébettel pedig vitatkozó dialógus teremthető, s ezzel minden állítás kontrollt kap, minden igazság helyetti öngazolás lelepleződik, meg hát a dialóg mindig drámaibb, mint a monológ. Alig kell mozdítani a valóság idoljain, máris az elbeszélő művészet fénye csillan rajtuk. Vannak a szerző életének szentjei, ők maguktól fénylenek. Az első feleség, Vera ilyen. A jogtudós báty, Eörsi Gyula ilyen. Meg Lukács György. De a regényesített nevűek is felismerhetők. Juhász Ferenc Ihász Ferencé lesz, Szabolcsi Miklós Szatmári Miklóssá, Fekete Sándor Szőke Sándorrá, Latinovits Laczkovitsá, Krassó Brassóvá, a kivégzett Angyal István Ivánná, aki „ott végezte függőlegesen”, Gáli József, ez a „kilenc dioptriával ékesített madárijesztő” Dénessé, Angyal István özvegyének második férje, Abody Béla „népszerű kabarénekes”. Aczél György az egyetlen, akire tettei és szavai emlékeztetnek csak, őt Verebes elvtársnak hívják. A könyv olvasójának kedves elfoglaltsága

lehet, hogy a kulcsfigurákban, a hatalom embereiében, az íróársakéban, a nők sokaságáiban ráismerjen a szerző életének valóságos szereplőire. De ha már az olvasót emlitem, tudnia kell három dolgot, amikor a könyvet kezébe veszi.

Az egyik, hogy ne számítsen szabályos regényre. Bevezetésével nem történet indul, cselekménybonyolítása és boldog vagy tragikus befejezése nincs. Erzsébet, ha női reflexét működteti, élvődve kérdez, ha újságírói reflexét, akkor számonkérőn. Borsi pedig anekdotákkal fűszerezett kisesszéiben válaszol. Regényfigurák, akiket teremtőjük az élő ember hitelével igyekezik élénk állítani, nem beszélnek így. Az intellektuális készenlétnek ebben a többértelműségtől csillogó tőkélyében kérdezője meg is jegyzi interjúalanyáról, hogy „kész története-

ket, metaforákat és tanulságokat tárol magában, és aztán hatásosan alkalmazza őket”. Nem sztorizik tehát, hanem megformált, értelmezésen átszűrte példázatokkal húz elő a bűvészcilinderből.

A másik, amit tudnia kell az olvasónak, hogy e könyv megértéséhez a szerző két előző művét is ismernie illik. Versdokumentumok magyarázatokkal című könyvét, melyben rövid sztálinista ifjúkorával néz szembe (ő ezt az időt 1949-től '52-'53-ig számítja). És az Emlékezés a régi szép időkre címűt, mely az 1956 decemberétől (letartóztatásától) 1960 augusztusáig (szabadulásáig) tartó időszakot öleli át. Jelen regényünk, a Zárt térben című pedig az 1960-tól 1989-ig terjedő időt. Azért kell együtt tekinteni ezt a három könyvet, mert mindháromnak az az **Eörsi István** a főszereplője, aki a magyar huszadik század második felének mindvégig tudatos, mindvégig morálisan elfogadható vagy elutasító résztvevője és önkritikus koronatanúinak ritka egyedi példánya. Olvasom a tiszta emberségű Ungváry Rudolf cikkét az Élet és Irodalomban: mindenki, aki végigélte az elmúlt század magyar évtizedeit, tessék, álljon a tükör elé. Figyelem öreg salabakterek egymásra mutogató vádaskodásait: láttalak a hatalom előszobáiban felajánlkozásra várva, nem kéne ezt végre bevallanod? Hallgatok egy Friderikusz Sándorral beszélgető Ákos nevű, számomra ismeretlen énekes fiatalembert a televízióban: azt nevezi minden bajunk végső okának, hogy senki sem számolt még el a múltjával. Sőt a hangos gyónás a közösség színe előtt a flagelláns középkor homályába vészett ugyan, önkéntes gyónó mégis akadna. De hol van hozzá a közösség?

Ezért a harmadik, amit tudni kell. **Eörsi** ritka kivétel, hiszen mint egy mesehős, háromszor is próbának veti alá magát. De nem gyón. Nem flagelláns. Nem szór hamut. Nem tép ruhát. Szigorú önmagához és mindenkihez, aki ezt érdemli, de míg mestere, Lukács György azt hitte, van közösség, mely előtt el kell számolnia, tanít-

EÖRSI ISTVÁN ZÁRT TÉRBE

ványként **Eörsi** nem ámitja messianizmus-sal magát. A bűnbánatot iróniába fojtja. Faggatója és vitapartnere minduntalan azon kapja, amit maga is bevall. „Mondataim közvetlen jelentését szóban és írásban egyaránt ironikus kísérezene értelmezni át, olyannyira, hogy nem lehet tudni: véleményemet közlöm-e vagy éppen az ellenkezőjét.” Ha kedves elfoglaltságnak neveztem főntebb a kulcsfigurák modelljeinek megtalálását, akkor izgalmas szellemi kalandnak nevezem ezt: megtalálni a könnyed tréfában a súlyos igazságot, elválasztani a vice ocsújától a tiszta búzát, meglátni a vigyori álarc mögött a sírásra görbülő száját.

Eörsi Pistát elvittem 1952-ben szülőfalumba, Újkígyóásra. Egyetemisták voltunk, ő huszonegy éves, József Attila-díjából csinos öltönyt csináltatott magának, arca rózsaszín puttóarc, fején göndör szőke angyalhaj, szomszédasszonyunk, Nátor Mari néni önkéntelenül összecsapta a kezét, mikor meglátta: „Pistuka, hogy maga milyen szép!” Pistuka ekkor fülig elvörösödött, és nem sejtette, hogy forradalmárhoz aligha illőn, ez lesz majd egyik alapélménye: asszonyokban ébreszt anyai vonzalmakat maga iránt. „A forradalmár – mondja faggatójának – megveti azt a napot, amelyet élveteg emberként élvezni akar.” Megveti, ha askéta. De ő? „Mivel forradalmi vonzalmaimhoz és élvetegségemhez egyaránt ragaszkodtam, és az efféle ellentmondást csak humorral lehet áthidalni, fel kellett csapnom bohócna. A bohócok Shakespeare-nél túléltek még a polgárháborúkat is, miközben mégiscsak ők mondták ki a legtöbb igazat!”

Tekintse ezt a nyájas olvasó a könyv sum-májának.

Faragó Vilmos

• **Eörsi István: Zárt térben**
Noran, 2003, 240 oldal
2400 Ft

Bőgni vagy hallgatni?

„Jehova volt olyan intelligens, hogy nem engedte belépni az Ígéret Földjére Mózes. A tejjel-mézzel folyó Kánaán ugyanis nem kárpótolhatta volna az Öreget negyven év csalódásaiért és gyötrelmeiért. Törvényszegők, bálványimádók, potenciális és valóságos gyilkosok, a hit áruló, kapzsi urak és reszkető szolgák: mit kezdetett volna velük az Ígéret Földjén? Valószínűleg ő sem tehetett volna mást, mint hogy bőg a kihalt erdőszélén. De ha azt kérdezte volna tőle Jehova, hogy bőgni akar-e, vagy hallgat inkább, akkor vajon a hallgatást választotta volna?”

[Idézet a könyvből, 169. o.]